

Ганна ЩЕРБАКОВА,

провідний науковий співробітник відділу проблем управління та науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, молодший радник юстиції, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: повноваження прокурора; новели Кримінального процесуального кодексу України; криміналістичне забезпечення прокурорської діяльності; напрямми вдосконалення.

У період реформування прокуратури як складової правоохоронної системи держави необхідно переосмислити значення криміналістичних знань, пов'язаних з діяльністю прокурора, для успішної реалізації завдань кримінального судочинства. До цього спонукає низка факторів, зокрема зміни щодо повноважень прокурора у кримінальному судочинстві.

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України) значно розширено порівняно з КПК України 1960 року повноваження прокурора. Так, відповідно до КПК України прокурор має такі владні повноваження:

- повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

- доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;

- доручати слідчому органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а за потреби – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії;

- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

- призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;

- скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;

- ініціювати перед керівником органу досу-

дового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування;

- погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

- повідомляти особі про підозру;

- затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до підготовленого слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи клопотання;

- перевіряти перед направленням прокурору вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи необґрунтовані або не відповідають вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України чи законами України;

- доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) на запит компетентного органу іноземної держави.

Після набрання чинності нового КПК України в листопаді 2012 року протягом усього кримінального провадження (як на досудовому розслідуванні, так і під час судового провадження) повноваження прокурора буде здійснювати одна особа. Ця обставина визначає появу більш відповідального прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, спрямовує розслідування та заінтересований у його якісному проведенні, оскільки від цього залежить, чи зможе він довести свою позицію в суді. Прокурор має постійно обґрунтовувати та доводити в суді необхідність прийняття процесуальних рішень (арешт майна, проведення обшуку, застосування запобіжного заходу тощо). Він не може розраховувати на можливість усунення недоліків розслідування після направлення провадження до суду, бо інститут додаткового розслідування скасовано. Прокурору опонує захисник, який має адекватні можливості й ефективні механізми доведення своєї позиції.

Тож прокурору під час здійснення професійної діяльності необхідно не лише досконало володіти знаннями норм матеріального та кримінального процесуального законодавства, а й ґрунтовно знати окремі положення криміналістики.

Належне забезпечення прокурорських працівників криміналістичними знаннями залежить, зокрема, від наукових досліджень, які необхідно проводити для з'ясування, як широко та які саме криміналістичні знання прокурорам потрібні; за яким напрямом (з урахуванням нового статусу прокурора в кримінальному судочинстві) може і повинна розвиватися криміналістика; які її досягнення можна використати для прокурорської практики.

Саме тому метою статті є теоретичне обґрунтування основних положень криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності, визначення окремих проблем теорії та практики його реалізації, а також пріоритетних напрямів удосконалення.

У науковій літературі питання криміналістичного забезпечення досліджувалося в різних аспектах. В основному це стосувалося криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, розкриття та розслідування окремих видів злочинів [1]. Значна частина наукових досліджень стосується техніко-криміналістичного, психолого-криміналістичного забезпечення експертних досліджень, проведення окремих слід-

чих дій та в цілому діяльності з виявлення і розслідування окремих категорій злочинів [2; 3; 4; 5; 6]. Окремий напрям наукових досліджень криміналістичного забезпечення – діяльність того чи іншого правоохоронного органу. А такі автори, як Т.В. Авер'янов, Р.С. Белкін, А.І. Бородулін та інші розглядали проблеми криміналістичного забезпечення діяльності кримінальної міліції. В теорії оперативно-розшукової діяльності та на практиці є трактування «оперативно-розшукове супроводження» чи «оперативно-розшукове забезпечення» певної її ділянки [7].

Досить поширено використовуючи термін «забезпечення», автори у своїх наукових працях не розкривають його сутності. Деякі спроби визначення поняття «криміналістичне забезпечення» містяться в дослідженнях А.В. Іщенко [2; 3], І.В. Гори та В.А. Колесника [8], В.В. Лисенка [9]. Але при цьому вказані та інші науковці не однаково розуміють зазначену категорію, що є складною і багатоаспектною.

У вітчизняній правовій науці за останні десятиліття окресленій проблематиці не приділялося належної уваги, незважаючи на вагомий практичний значення питань криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності у сфері кримінального судочинства.

Лише окремі аспекти зазначеного питання містяться у наукових працях вчених, зокрема: В.Н. Ісаєнка [10], І.Л. Кисленко [11], І.І. Когутича [12], Н.В. Кулика та А.В. Холопова [13], В.Л. Кудрявцева [14], Л.А. Хрушовой [15]. Причому більшість із них присвячені особливостям використання криміналістичних знань у діяльності державного обвинувача. Однак комплексного дослідження потребує питання використання криміналістичних знань прокурором протягом усього кримінального провадження.

У криміналістиці давно визначено, що питання дослідження обставин злочину за допомогою криміналістичних засобів і методів мають актуальне значення не лише для досудового розслідування, а й інших стадій кримінального процесу. В діяльності прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, а також підтримує державне обвинувачення в судовому розгляді, вони не менш значимі, ніж для слідчого.

Здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, прокурор (особливо під час над-

ходження до нього матеріалів досудового розслідування) повинен ретельно їх проаналізувати з різних аспектів, у тому числі з погляду об'єктивності, вичерпності й всебічності дослідження обставин вчинення кримінального правопорушення, достатності доказової бази для забезпечення ефективного підтримання державного обвинувачення у конкретному кримінальному провадженні в майбутньому судовому засіданні.

Якщо прокурор не знатиме і не використовуватиме у професійній діяльності рекомендації щодо сучасних можливостей розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, які надаються криміналістикою, він не зможе кваліфіковано оцінити результати розслідування й прийняти у кримінальному провадженні обґрунтоване, юридично правильне рішення відповідно до своїх повноважень, передбачених КПК України.

Важливу роль відіграють криміналістичні знання і в діяльності прокурора з підтримання державного обвинувачення в суді, де лише кримінально-процесуальних знань недостатньо для переконливого доведення ним своєї позиції в суді відповідно до версії сторони обвинувачення.

Слушною, на наш погляд, є думка В.Н. Ісаєнка про те, що прокурору ніколи не слід забувати: кримінальне судочинство та криміналістика тісно пов'язані та взаємозалежні як правовий механізм установлення юридичного факту й інструмент виявлення джерел інформації про нього, застосовуваний в умовах, за яких одних процесуальних можливостей для цього недостатньо [10].

Тож питання криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності є багатоплановою науковою категорією, яка потребує ґрунтовної теоретичної розробки. Охопити всі її аспекти в одній статті практично неможливо.

Серед основних проблем криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності передусім варто виділити відсутність теоретичних розробок методологічних засад поняття і сутності цієї наукової категорії, а також використання криміналістичних знань організаційного й методичного характеру. Крім того, це проблеми, що виникають у зв'язку з вирішенням питання про можливість використання криміналістичних знань у діяльності прокурора під час здійснення кримінального переслідування загалом.

Одним із заходів удосконалення криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності у сфері кримінального судочинства є теоретичне дослідження вказаної наукової проблематики,

зокрема: визначення її змісту та основних методологічних засад; розробка наукової доктрини щодо принципів можливості й необхідності використання досягнень криміналістики в означеній діяльності.

Враховуючи різноманітні підходи науковців до криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю, можна зробити висновок: криміналістичне забезпечення прокурорської діяльності потрібно розуміти як систему впровадження у практичну діяльність посадових осіб органів прокуратури криміналістичних знань та вміння їх працівників використовувати наукові, методичні, техніко-криміналістичні засоби й методи для виконання завдань кримінального судочинства.

У системі криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності вагоме значення має криміналістична освіта, яка є елементом професійних знань і вмінь працівників органів прокуратури. Щоб вироблені криміналістичною наукою прикладні знання (методи та засоби) стали знаряддям прокурорської практики, вони повинні бути підкріплені криміналістичною освітою (це стосується як студентів – майбутніх прокурорів, так і практичних працівників, які підвищують кваліфікацію в Національній академії прокуратури України).

При цьому «криміналістичне забезпечення діяльності» передбачає теоретичне визначення суті криміналістики, значення її основних положень для здійснення прокурором професійної діяльності в сфері боротьби зі злочинністю. З цієї метою в Академії авторським колективом розроблено навчальний посібник «Сучасні проблеми криміналістики» [16], в якому досліджено питання про значення криміналістичних знань у наглядній діяльності прокурора. Студенти мають змогу користуватися ним під час підготовки до семінарських і практичних занять зі спецкурсів: «Організація і проведення досудового слідства»; «Сучасні проблеми криміналістики»; «Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство». Здобувши криміналістичні знання, студенти згодом зможуть досягти успіху в роботі, розкрити здібності й таланти на професійній ниві.

Посібник «Сучасні проблеми криміналістики» науково-викладацький склад Академії рекомендує до вивчення й слухачам Інституту підвищення кваліфікації кадрів. Працівники кафедри нагляду за додержанням законів органами, які проводять

оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, під час проведення занять зі слухачами поряд з іншими також розглядають питання щодо використання окремих положень криміналістики в наглядовій діяльності прокурора, зокрема під час виявлення типових помилок та порушень закону піднаглядними органами.

Отже, згідно з сучасними вимогами до системи професійних знань прокурора для його всебічної підготовки і підвищення кваліфікації обов'язково потрібно відносити й криміналістичні знання.

Грунтовна теоретична розробка питання використання криміналістичних знань прокурором під час здійснення кримінального переслідування в цілому (як при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, так і при підтриманні державного обвинувачення в суді) є одним із пріоритетних

напрямів удосконалення криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності. У свою чергу, системний характер впровадження результатів зазначених теоретичних досліджень у практичну діяльність (розробка та впровадження відповідних криміналістичних рекомендацій; концепція криміналістичної освіти (підготовка та перепідготовка кадрів), відповідне інформаційне та методичне забезпечення процесу реалізації на практиці криміналістичних знань) дасть змогу вирішити проблеми використання криміналістичних знань організаційного і методичного характеру. При цьому всі зазначені елементи системи криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності повинні формуватись з урахуванням статусу прокурора відповідно до нового КПК України та завдань, поставлених перед ним кримінальним судочинством, а також практичних потреб.

Список використаних джерел:

1. Лавров В. П. Криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования корыстно-насильственных преступлений по горячим следам: спецкурс лекций / В. П. Лавров, С. С. Чегодаев. – М.: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 8–26.
2. Іщенко А. В. Криміналістичне забезпечення протидії злочинності як наукова категорія / А. В. Іщенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2011. – №3. – С. 3–9.
3. Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів / А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, 2002. – 211 с.
4. Матвієнко В. В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В. В. Матвієнко. – К., 2000. – 20 с.
5. Скрыпников А. И. Психолого-криминалистическое обеспечение раскрытия преступлений: тезисы науч.-практ. конф. / А. И. Скрыпников. – М.: ВНИИ МВД России, 2002. – С. 5–9.
6. Іщенко Е. П. Техничко-криміналістическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: учеб. пособ. / Е. П. Іщенко, П. Т. Скорченко. – М.: Былина, 2000. – 204 с.
7. Оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства в Україні: навч. посіб. / [Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, С. В. Єськов та ін.]; за ред. проф. К. В. Антонова, проф. Б. І. Бараненка; МВС України; Луганський держ. ун-т внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2010. – 216 с.
8. Гора І. В. Криміналістика: посіб. для підгот. до іспитів / І. В. Гора, В. А. Колесник. – К.: Паливода, 2003. – 144 с.
9. Лисенко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Лисенко. – К., 2006. – 499 с.
10. Исаенко В. Н. Методика поддержания государственного обвинения (понятие, принципы, содержание): моногр. / Исаенко В. Н. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 176 с.
11. Кисленко И. Л. Криминалистические основы поддержания государственного обвинения: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Саратов, 2010. – 26 с.
12. Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: моногр. / І. І. Когутич. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 448 с.
13. Кулик Н. В. О современных технологиях представления доказательственной информации в деятельности государственного обвинителя / Н. В. Кулик, А. В. Холопов // Криминалист. – 2009. – №1 (4). – С. 75–79.
14. Кудрявцев В. Л. Теоретические основы и проблемы реализации криминалистического обеспечения поддержания государственного обвинения в суде / В. Л. Кудрявцев // Актуальные вопросы криминалистического обеспечения уголовного судопроизводства: м-лы Всерос. науч.-практ. конф. (24 ноября 2009 г.) – Иркутск: БГУЭП, 2010. – С. 312–328.

15. Хруслова Л. А. Роль криміналістики в оптимізації обвинувальної діяльності прокурора в суді // Актуальні проблеми криміналістики: м-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 вересня 2003 р.). – Х.: Грифон, 2003. – С. 53–57.

16. Сучасні проблеми криміналістики: навч. посіб. / О.В. Геселев, І.І. Присяжнюк, Я.А. Соколова, Г.В. Щербаква. – К.: Національна академія прокуратури України; Кіровоград: МПП «Антураж А», 2011. – 432 с.

Ганна ЩЕРБАКОВА

**ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОКУРОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Резюме

Проаналізовано проблеми криміналістичного забезпечення прокурорської діяльності та наведено авторське тлумачення цього питання. Окреслені можливі перспективні напрями його удосконалення з метою реалізації завдань кримінального судочинства.

Анна ЩЕРБАКОВА

**ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ
КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРОКУРОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Резюме

Проанализированы проблемы криминалистического обеспечения прокурорской деятельности и приведено авторское толкование этого вопроса. Очерчены возможные перспективные направления его усовершенствования с целью реализации задач уголовного судопроизводства.

Ganna SCHERBAKOVA

**ISSUES OF THEORY AND PRACTICE
OF THE CRIMINALISTICS MAINTENANCE
OF PROSECUTOR'S ACTIVITY**

Summary

The theoretical analysis of the criminalistics issues in prosecutor's activity is conducted. The author gives the own interpretation of this issues and possible perspectives of its improving for the aims of criminal proceeding.